

Akademik Pavle Merkù – osemdesetletnik

Pričujočo številko glasila Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša posvečamo njeni snovalci skupaj z vsemi, ki so se čestitkam jubilarantu pridružili s člankom ali podpisom, enemu od najbolj radovednih in pozornih slušateljev profesorja Frana Ramovša, jezikoslovcu, etnomuzikologu in skladatelju Pavletu Merkuju, enciklopedistu ljudske kulture Slovencev v Italiji. Njegove knjige, članke, skladbe, oddaje je seveda mogoče prešteti, in vse, kar je napisal na jezikoslovne teme, je tudi zajeto v priloženi bibliografiji, skoraj nemogoče pa je preceniti izreden pomen in vrednost njegovega raziskovalnega opusa za Slovence na obeh straneh meje, za zamejce in unejce, a tudi za Italijane in Furlane.

Preletimo na kratko njegovih osem desetletij: naš slavljeneц je bil rojen 12. julija 1927 v Trstu, kjer je obiskoval klasično gimnazijo in licej, maturiral pa leta 1946 na slovenskem klasičnem liceju v Gorici. Diplomiral je 1950. na ljubljanski slavistiki in doktoriral iz literarne slovenistike na Univerzi v Rimu leta 1960. Do 1965. je poučeval književne predmete na slovenskem klasičnem liceju v Trstu, nato pa do upokojitve soustvarjal slovenske radijske oddaje na radiu TrstA, naposled kot programski režiser. Od začetka 70-ih let je sodelavec Univerze v Padovi in Inštituta za slovensko narodopisje SAZU. Od leta 1985 je dopisni član SAZU v razredu za umetnosti. Je prvi dobitnik Štrekljeve nagrade za dosežke pri zbiranju ljudskega blaga med Slovenci v Italiji (2001), prejemnik Srebrnega častnega znaka svobode Republike Slovenije (2001) in nagrajenec Prešernovega sklada (1972).

Brez njegovih terenskih zapisov in snemanj, predvsem iz časa, ko je deloval na tržaškem radiu, brez njegove sposobnosti vživljanja v jezikovni in duhovni svet beneških Slovencev, brez posluha za jezikovne pojave, značilne za jezike v stiku, brez njihove dobre jezikoslovne in etnomuzikološke obdelave bi bilo danes naše vedenje o Slovencih na skrajnem slovenskem zahodu občutno siromašnejše in, kar je nadvse pomembno, ga ponekod tudi pri najboljši volji ne bi bilo več mogoče pridobiti, ker je vlak medtem že odpeljal. Priznati moramo, da so Slovenci v Italiji prav po zaslugi Pavleta Merkuja uspeli rešiti pred pozabo pomemben del bogastva ljudske kulture, to pa je dosežek, s katerim se v matični domovini marsikje ne moremo ponašati.

Merkù je prehodil in prevozil neštete steze in poti v krajih pod Matajurjem, Mužci in Kaninom, po slovenskih vaseh v tržaškem kraškem in istrskem zaledju ter v samem Trstu, potem pa na terenu zbrano gradivo soočil z bogatim arhivskim gradivom, in ga, opremljen s potrebnim znanjem in potrpežljivostjo, pripravil za objavo v tisku, za radijske oddaje ali za predavanja. Izjemno pomembna za poznavanje ljudske kulture Slovencev v Italiji je njegova knjiga *Ljudsko izročilo Slovencev*

v Italiji/*Le tradizioni popolari degli Sloveni in Italia*, ki je doživela dve izdaji (v Trstu 1976 in Vidnu 2004).

Merkù se je v letih odraščanja zavestno odločil, da je Slovenec, čeprav izhaja iz mešanega zakona in čeprav zaradi razmer v fašistični Italiji vse do svojega šestnajstega leta ni govoril slovensko niti v družini, kaj šele v šoli in na drugih javnih mestih. Obenem se je pri njem po njegovih lastnih besedah že od rosne mladosti naprej krepila zavest o pripadnosti jezikovnemu in etničnemu robu, iz česar sta zrasla njegova nepremagljiva želja po kulturnem posredništvu med dvema sosednjima narodom in odpor do vsakršnega nacionalizma. Njegova razmišljanja o narodu, o jeziku, njegovi poskusi, da bi na podlagi skopih zgodovinskih podatkov preniknil v skrivnosti slovenske etnogeneze, so pronicljivi in nakazujejo pot, po kateri se bo šele potrebno prebiti do novih in globljih spoznanj. Vso pozornost zasluži tudi njegovo mnenje, da je za slovenstvo v globaliziranem svetu edina rešitev v navezanosti na korenine ljudskega in v zavesti, da je najtrdnjša korenina naša slovenščina, ki je edino razpoznavno znamenje, po katerem se bomo lahko priznali za Slovence.

Čeprav Merkù poklicno ni deloval na univerzi ali na raziskovalnem inštitutu, so ga v akademskih krogih – žal v slovenskih manj kot v italijanskih – vedno cenili in vabili, da je v predavanjih predstavil svoje raziskovalne rezultate, saj je njegovo delo tako po obsegu kot po strokovni neoporečnosti na ravni dosežkov najboljših raziskovalcev. S svojim zgledom je omogočil, da so se našli razmeroma številni navdušenci, ki so v svojih okoljih na dostojni ravni nadaljevali zlasti onomastične raziskave. Med temi je treba omeniti beneškoslovenskega duhovnika in kulturnega delavca Boža Zuanella, katerega objave o priimkih beneških Slovencev v časniku *Dom* so omogočile tudi sintezo o priimkih v Furlaniji izpod peresa E. Costantiniija (2002), italijanskega raziskovalca Maurizia Puntina, ki se je usposobil za iskalca in razlagalca slovenske imenske dediščine v okolici Tržiča (Monfalcone), goriškega časnikarja in krajevnega zgodovinarja Vlada Klemšeta, ki raziskuje ledinska imena iz okolice Gorice, in še bi lahko naštevali.

Predmet jezikoslovnega zanimanja P. Merkuja je predvsem zgodovina slovenskega jezika, kot ji lahko sledimo skozi arhivske zapise v obliki priseg, oporok, pisem, pridig, starih slovarskih zbirk in številnih listin, živi ljudski jezik slovenskih narečij v Italiji, ki ga zaznamuje tisočletni stik z romanskimi sosedi, in zlasti osebno- in krajevnoimenska dediščina na zahodnem robu slovenskega poselitvenega območja, na meji z romanskim jezikovnim svetom. Svoje izsledke je objavljial tako v slovenščini kot v italijanščini, pretežno pri tržaških založbah in v slovenskih občinah od Barda do Zgonika, kar je eden od glavnih vzrokov za to, da ga osrednji slovenski prostor premalo pozna in kot jezikoslovca premalo upošteva. Terskim Slovencem, najbolj ogroženemu delu slovenskega etnosa v Italiji, je postavil dostojen spomenik z dialektološkimi spisi, z monografijo o ledinskih in krajevnih imenih (1997), a tudi s svojimi doživetimi dnevniškimi zapisi, eseji in celo z abecednikom *Po našin* v terskem narečju (1993). Zavedajoč se izjemne pomembnosti arhivskega gradiva pri študiju slovenske jezikovne in vsakršne zgodovine, se je potopil v bogate tržaške arhive in presenetil slovensko in tudi tržaško javnost z nekaterimi osupljivimi odkritji. Merkù je, podobno kot je to svoj čas storil že Ramovš, prav s pomočjo imenskega gradiva iz tržaških srednjeveških kodeksov (zlasti 14. stol.) uspel razkriti nekatere

pomembne faze v slovenskem glasoslovnem razvoju. Njegove ugotovitve o prehodu l v ŭ v tržaški slovenščini 14. stol. so delovanje moderne vokalne redukcije, ki jo je Ramovš umestil v 16. stol., vsaj za slovenski zahod pomaknile za 150 let nazaj.

Najbolj odmevna je bila objava slovenskih plemiških pisem s konca 17. stoletja (1980), saj je korenito spremenila poglede na status slovenščine v dobi pred nacionalnim preporodom. Njegove imenoslovne raziskave so pokazale, da je bil Trst že v srednjem veku s tretjino prebivalstva slovenski. V tržaških arhivih za 14. stoletje je Merkù našel na desetine čudovitih staroslovenskih osebnih imen, doslej znanih samo iz ljudskih pesmi, kot je to primer s *Sončico*. Romansko-slovanska jezikovna meja je ustvarila v jezikih v stiku zanimiva prepletanja, ki jih je Merkù preiskal predvsem na fondu krajevnih in ledinskih ter osebnih imen oz. priimkov. Na podlagi zgodovinskih zapisov in svojega filološkega znanja je obdelal problematiko priimkov na zahodni meji (1982), monografsko predstavil imena svetnikov v slovenskih osebnih in zemljepisnih imenih (1993) in v obširni študiji notarske knjige iz leta 1525 predstavil osebna in zemljepisna imena za slovenske vasi iz tržaške okolice (1994). Z italijansko pisanimi znanstvenimi in poljudnimi prispevki je širil vedenje o slovenski dediščini Tržaške, Goriške in Videnske pokrajine, pomagal razbijati številne stereotipe in očitne zmote v razlagah lastnih imen v enem ali drugem jeziku v stiku. Merkuja je narava obdarila s številnimi darovi, kar mu omogoča, da zna svoje znanstvene izsledke na čudovit in mikaven način predstaviti ne le strokovni, temveč tudi laični javnosti. Ljudi in kraje v slovenskem zamejstvu, ki jih je obiskal, nam je nemalokrat izjemno sugestivno in umetniško prepričljivo naslikal tudi v svojih popotnih dnevnikih in jih tako približal slovenskemu bralcu v osrednji Sloveniji, kot morda še nihče drug.

V rokopisu mu ostaja še zajetna knjiga o romanskih in slovanskih osebnih in zemljepisnih imenih v srednjeveškem Trstu: *Nomi di persone e luoghi nei codici medioevali del Capitolo di San Giusto in Trieste* (585 str.). Upamo in želimo, da bi bilo jubilarantu dano dokončati to veliko sintezo, v katero je vložil že toliko truda in znanja.

Prijatelji, kolegi, bralci, občudovalci in znanci mu ob častitljivi obletnici želimo še veliko življenjskih moči in navdiha, obenem pa tudi zadovoljstva ob vsem postorjenem.

Silvo Torkar